

Ihmisoikeusjärjestöjen ehdotukset hallitusohjelmakirjauksiksi 2027

Ihmisoikeusjärjestöjen ehdotukset hallitusohjelmaan sisällytettävistä yleisistä perus- ja ihmisoikeuskirjauksista

Allekirjoittaneet ihmisoikeustyötä tekevät järjestöt pitävät välttämättömänä, että tulevalla hallitusohjelmalla vahvistetaan ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa kestävästi ja johdonmukaisesti.

Julkisen vallan toimijoiden velvollisuus on turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja ihmisarvon loukkaamattomuus, sekä edistää oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Hallituksella on viime kädessä vastuu siitä, miten nämä toteutuvat.

Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat oikeusvaltion ja demokraattisen yhteiskunnan perustan. Niiden vakavasti ottaminen kaikessa julkisen vallan päätöksenteossa ja toiminnassa on välttämätöntä, jotta turvataan ihmisten hyvinvointi ja osallisuus sekä yhteiskunnan vakaus.

Perusoikeudet on kirjattu Suomen perustuslakiin ja ihmisoikeudet kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, jotka on voimaansaatettu kansallisesti. EU-oikeutta koskevat EU:n perusoikeudet sisältyvät EU:n perusoikeuskirjaan.

Perus- ja ihmisoikeuksiin sitoudutaan johdonmukaisesti

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Suomi sitoutuu ihmisoikeussopimuksiin ja kansainväliseen sääntöpohjaiseen järjestelmään ja sen kehittämiseen, sekä edistämään myös kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisryhmien oikeuksia.

Perustelut: Ihmisoikeuksia, oikeusvaltiota, demokratiaa ja kansalaisyhteiskuntaa haastetaan tällä hetkellä ennen näkemättömällä tavalla niin maailmalla, Euroopassa kuin Suomessakin. Kansalaisyhteiskunnan tila toimia kaventuu kiihtyvällä tahdilla.

Ihmisoikeuspuolustajien mahdollisuudet toimia heikentyvät entisestään monissa maissa. Kansalaisjärjestöjä, toimittajia ja ihmisoikeuspuolustajia uhkaillaan, vainotaan, vangitaan ja tapetaan.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia heikennetään ja etnisiin vähemmistöihin kohdistetaan vainoja eri puolilla maailmaa. Autoritaaristen käytäntöjen vahvistumisen myötä useissa maissa on kavennettu kansalaisvapauksia, sananvapautta ja kokoontumis- ja yhdistymisvapautta.

Kaipuu autoritääriseen johtamiseen nostaa päätään ympäri maailmaa. Teknologista valvontaa käytetään valtion kontrollin välineenä. Oikeusvaltion periaatteet, oikeuslaitoksen riippumattomuus, tutkijoiden ja median vapaus ovat heikentyneet ympäri maailmaa.

Monissa maissa toteutetut rajaturvallisuuden kiristäminen ja turvaa hakevien ihmisten palautukset rajan yli ilman turvapaikkahakemusten käsittelyä loukkaavat ihmisoikeusvelvoitteita.

Suomen tulee aktiivisesti vastustaa näitä poliittisia kehityskulkuja.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Lainsäädäntöhankkeiden valmistelussa noudatetaan lainvalmistelun kuulemisoppaan linjauksia. Valmistelussa varmistetaan vähintään kuuden ja laajoissa hankkeissa kahdeksan viikon lausuntoajat.

Perustelut: Suomen perustuslaki turvaa kansalaisten oikeuden osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. Se myös edellyttää hallinnon avoimuutta ja julkisuutta. Siksi lainvalmistelun on oltava avointa ja kansalaisyhteiskunnalle on annettava todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa.

Viime vuosina monissa keskeisissä lainsäädäntöhankkeissa valmistelu ei ole ollut riittävän avointa. Lausuntoajat ovat olleet usein suosituksia lyhyempiä, mikä on vaikeuttanut järjestöjen ja muiden toimijoiden mahdollisuuksia tuoda asiantuntemustaan esiin. Joissakin tapauksissa kansalaisyhteiskuntaa ei ole kuultu lainkaan. Tämä on heikentänyt valmistelun laatua ja vaarantanut sen, että lainsäädäntö täyttäisi perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vaatimukset.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Hallitusohjelman valmistelussa arvioidaan valittujen toimenpiteiden perus- ja ihmisoikeusvaikutukset. Arviointia vahvistetaan säädösvalmistelussa ja arviointi laajennetaan koskemaan myös valtion talousarvion valmistelua ja muuta valmistelua (kuten politiikkaohjelmat) sekä toimeenpanon seurantaan. Kansalaisyhteiskunnan kuuleminen on osa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia.

Perustelut: Julkisen vallan velvollisuus on turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ne on otettava huomioon ja niitä on toteutettava kaikessa julkisen hallinnon päätöksenteossa ja toiminnassa.

Lainsäädäntö, valtion talousarvio sekä strategiat, ohjelmat ja toimenpidesuunnitelmat ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanon välineitä. Siksi niiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulee tehostaa sekä valmisteluvaiheessa että seuranta-arvioinnissa.

Säädösvalmistelijoiden ja muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista tulee vahvistaa kaikilla hallinnon aloilla ja tasoilla.

Arvioinneissa on kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin, kuten lapsiin, vammaisiin henkilöihin ja eri vähemmistöryhmiin kuuluihin ihmisiin. Huomiota on kiinnitettävä myös kielellisten (ml. viittomakieliä ja erilaisia kommunikaatiotapoja käyttävien) oikeuksien toteutumiseen. Vaikutusten arvioinneissa tulee tehdä yhteistyötä sidosryhmien ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Näin tulee varmistaa, että prosessissa kuullaan niitä ihmisiä, joita asia koskee.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Ulkoministeriö ja oikeusministeriö vastaavat perus- ja ihmisoikeuspolitiikan edistämisestä valtioneuvostossa sekä ministeriöiden välisen perus- ja ihmisoikeusyhteistyön koordinaatiosta. Yhteistyötä toteutetaan valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston kautta. Näihin tehtäviin varataan resurssit. Lisäksi vahvistetaan YK:n ihmisoikeuspilarin rahoitusta kiinnittäen erityistä huomiota sopimusvalvontaelinten resursointiin.

Perustelut: Valtioneuvoston resurssit muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien seurannan kehittämiseen, toimeenpanon systemaattiseen edistämiseen sekä ajantasaiseen määräaikaishavaintointiin sopimusvalvontaelimille ovat jääneet huomattavasti jälkeen resurssien tarpeen kasvusta. Tähän vaikuttaa esimerkiksi uusien ihmisoikeussopimusten syntyminen ja lainsäädännön lisääntyminen ja monimutkaistuminen.

YK:n ihmisoikeuspilari kärsii kroonisesta rahoitusvajeesta ja ihmisoikeussopimusten määräaikaishavaintointien käsittely on sen myötä ruuhkautunut pahasti. Ihmisoikeusmekanismien rahoitus tulisi saattaa osaksi YK:n sääntömääräistä budjettia ja lisäksi harkita muita nopeita ratkaisuja, kuten vapaaehtoisia rahastoja.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset ja niiden toimeenpanon tilanne käsitellään säännöllisesti valtioneuvostossa ja eduskunnassa ja suositukset

toimeenpannaan täysimääräisesti. Ihmisoikeuskeskukselle annetaan mahdollisuus raportoida ajankohtaisesta ihmisoikeustilanteesta eduskunnalle.

Perustelut: Suomi on saanut runsaasti suosituksia YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeuselimiltä. Tietyt teemat, kuten naiseen kohdistuva väkivalta, perusturvan riittämätön taso, rasismi ja syrjintä ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaongelmat, toistuvat suosituksissa vuodesta toiseen, sillä aiempia suosituksia ei ole toimeenpantu tehokkaasti tai huomioitu lainkaan. Vuonna 2024 aloitettu suositusten toimeenpanotilanteen vuotuinen käsittely valtioneuvostossa tulee vakiinnuttaa ja kehittää käsittelyä siten, että se johtaa suositusten tehokkaaseen toimeenpanoon. Lisäksi eduskunnan tulee käsitellä asiaa säännöllisesti.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus laatii viidennen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman ja uuden ihmisoikeuspoliittisen selonteon. Niiden lähtökohdaksi otetaan kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset.

Jotta perus- ja ihmisoikeuksia koskeva indikaattorityö, oikeusvaltion rakenteiden vahvistaminen ja muu kehittäminen on tuloksellista, niitä on kehitettävä pitkäjänteisesti. Hallituskaudeksi tulee laatia viides perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Lisäksi on laadittava uusi ihmisoikeuspoliittinen selonteko, jota toteutetaan yli hallituskausien. Kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset tulee ottaa aiempaa vahvemmin toimintaohjelman ja selonteon lähtökohdaksi. Asiakirjojen toimeenpanoon on varattava riittävät resurssit.

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus purkaa rakenteellista rasismia ja edistää yhdenvertaisuutta intersektionaalisesti lainsäädännöllä. Maahan muuttaneiden ja turvapaikanhakijoiden oikeuksia kiristänyttä lainsäädäntöä uudistetaan ihmisoikeusperustaiseksi. Hallitus laatii rasismin ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman, joka sisältää tehokkaita toimenpiteitä myös vihapuhetta ja -rikoksia vastaan. Hallitus turvaa ja lisää resursseja antirasistisen työn jatkamiseksi pitkäjänteisesti.

Perustelut: Rasismi ja syrjintä ovat vakavia ihmisoikeusloukkauksia, joiden torjumiseen Suomen perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset velvoittavat. Suomi on saanut useita suosituksia kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä rasismin, vihapuheen ja syrjinnän torjumiseksi. Suomi on yksi Euroopan rasisisimmista maista (Being Black in the EU, Euroopan perusoikeusvirasto 2023; Being Muslim in the EU, Euroopan perusoikeusvirasto 2024). Poliisiammattikorkeakoulun (2025) mukaan viharikosepäilyjen määrä jatkoi kasvuaan, yleisin motiivi oli uhrin etninen tai kansallinen tausta.

Hallitusohjelmaan kirjattava rasismin ja syrjinnän vastainen toimintaohjelma on laadittava yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Sen pitää perustua edellisen ohjelman (Yhdenvertainen Suomi) arviointiin sekä Suomen saamiin kansainvälisiin suosituksiin.

Ohjelman rahoituksen ei tule perustua vain hankkeisiin, vaan poliittisen johdon on varattava siihen riittävät ja pysyvät resurssit. Kansalaisyhteiskunnan ja rasismia kokeneiden ryhmien tulee osallistua työhön jatkuvasti kaikissa ohjelman vaiheissa. Tämä on keskeinen mittari poliittisen sitoutumisen uskottavuudelle.

Lainsäädännön osalta hallituksen tulee saattaa rikoslaki EU:n rasismin ja muukalaisvihan torjumista koskevan puitepäätyöksen (2008/913/YOS) tasolle, tehdä maalittamisesta rangaistavaa sekä tehostaa vihapuheeseen ja -rikoksiin puuttumista. Lisäksi on selkeytettävä etnisen profiloinnin kieltoa lainsäädännössä ja vahvistettava sen toimeenpanoa.

Rasismin uhrien tukipalveluita ja matalan kynnyksen tukipalveluita on vahvistettava, ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa parannettava. Turvapaikanhakijoiden oikeuden hakea turvaa on toteuduttava tosiasiallisesti kaikissa tilanteissa. Maahan muuttaneet ja turvaa hakevat naiset on tunnistettava erityisen haavoittuvana ryhmänä, jonka oikeudet ja tarpeet tulee huomioida läpileikkaavasti. Hallituksen on myös palautettava velvoite yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimiseen varhaiskasvatuksessa.

Ihmisoikeudet osaksi Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista. Kehityspolitiikan tavoitteena on köyhyyden vähentäminen. Suomi vahvistaa kehitysyhteistyötään ja sitoutuu kehitysyhteistyömäärärahojen pitkäjänteiseen kasvattamiseen kohti 0,7 prosentin osuutta bruttokansantulosta.

Perustelut: Suomi on edistänyt pitkään kehityspolitiikassaan ihmisoikeuksia osana ulko- ja turvallisuuspolitiikkaansa. Kehitysyhteistyön rahoitus on leikattu historiallisen matalaksi ja kehityspolitiikan tavoitteisiin on tuotu kaupallisia ja vientivetoisia intressejä. Paradigman muutos kaventaa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä kehittyvissä ja hauraissa demokratioissa.

Elämme useiden samanaikaisten kriisien ja konfliktien aikaa. Samanaikaisesti kansainvälisen oikeuden keskeisiä normeja haastetaan, luottamusta kansainväliseen oikeuteen rapautetaan ja monenkeskisen yhteistyön perustaa heikennetään. Suomen tulee puolustaa kansainvälisten järjestöjen toimintamahdollisuuksia tukea haavoittuvia maita ja heikoimmassa asemassa olevia ihmisryhmiä, sekä vastata kriiseihin humanitaarisella avulla.

Jos YK:n ja kansainvälisten järjestöjen, mukaan lukien kansainvälisten kansalaisjärjestöjen, kyky toimia vapaasti paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti lamaantuu entisestään, se lisää siirtolaisuutta, turvattomuutta ja epävakautta kaikkialla, myös Euroopassa ja Suomessa.

Turvataan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset demokratian vahvistamiseksi

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Järjestöjen toimintamahdollisuuksia osana suomalaista yhteiskuntaa tuetaan julkisella rahoituksella kestävästi ja ennakoitavasti, jotta voidaan kehittää ja ylläpitää demokratiaa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.

Perustelut: Kansalaisjärjestörahoitukseen kohdistuneiden leikkausten myötä järjestöjen kyky toimia kriittisenä yhteiskunnallisena keskustelijana ja asiantuntijana vaarantuu. On kaikkien etu, että järjestöjen rahoitus pohja moninaistuu, mutta se pitää toteuttaa hallitusti ja kestävästi.

Leikkaukset kaventavat erityisesti pieniä erityisryhmiä edustavien järjestöjen ja niiden kattojärjestöjen toimintamahdollisuuksia. Myös pienten monikulttuuristen järjestöjen toiminta kapenee tai on vaarassa loppua. Tämä tarkoittaa moninaisen kansalaisyhteiskunnan äänen vaimentumista päätöksenteossa. Myös monen kansainvälisen sopimuksen seurannassa tarvitaan kansalaisjärjestöjen ääntä ja niihin kertynyttä kokemusta.

Leikkaukset sosiaali- ja terveysjärjestöjen työhön vaikuttavat merkittävästi järjestöjen mahdollisuuksiin kohdata akuutin avun ja varhaisen tuen tarpeessa olevia ihmisiä. Suomalainen hyvinvointivaltio on rakentunut vahvan kansalaisjärjestökentän varaan, jolla on täydennetty palvelujen tuen ja ihmisten kohtaamisen tarvetta.

Leikkausten myötä järjestöjen kyky organisoida vapaaehtoistoimintaa ja järjestää vertaistukea, sekä toimia kriittisenä yhteiskunnallisena keskustelijana ja asiantuntijana vaarantuu. Kansalaisyhteiskuntaa on osallistettava päätöksentekoon ja erityisesti demokratian turvaamiseen. Vapaa ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on demokratian ydinaluetta. Järjestöjen autonomiaa, kuulemista ja resursseja tulee vahvistaa, ei heikentää.

Oikeusvaltiota vahvistettava

Ehdotettu hallitusohjelmakirjaus:

Oikeusvaltion perustuslaillista suojaa vahvistetaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi. Perustuslakia täydennetään tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden turvaamiseksi. Perustuslain etusijaa koskevasta säännöksestä (106 §) poistetaan tavallisen lain ja perustuslain välisen ristiriidan ilmeisyyden vaatimus. Myös ennakkollista perustuslakivalvontaa vahvistetaan.

Perustuslakivaliokunnan roolia ja mahdollisia muutostarpeita arvioidaan parlamentaarisessa yhteistyössä.

Perustelut: Riippumaton tuomioistuinlaitos on oikeusvaltion ydin. Se varmistaa, että poliittinen valta ei voi käyttää tuomioistuimia omien tavoitteidensa välineenä ja että kansalaisten oikeudet turvataan yhdenvertaisesti lain edessä. Suomessa on nähty kehitystä, joka horjuttaa luottamusta perustuslain ensisijaisuuteen ja tuomioistuinten riippumattomuuteen, kuten puutteet lainvalmistelussa. On esitetty myös huoli perustuslakivaliokunnan toiminnan politisoitumisesta.

Kansainväliset esimerkit osoittavat, että oikeusvaltion rapautuminen alkaa usein juuri tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden heikentämisestä. Siksi perustuslakiin on vahvistettava mekanismeja, jotka turvaavat tuomarien nimittämisen ja tuomioistuinlaitoksen kokoonpanon riippumattomuuden sekä mahdollistavat perustuslain ensisijaisuuden tehokkaan valvonnan. Oikeusvaltion rakenteita on vahvistettava ja oikeuslaitosta kehitettävä oikeusministeriön asettamien työryhmien toimenpidesuositusten pohjalta.

Lisätietoja:

Heli Markkula, päällikkö, Ihmisoikeusliitto, heli.markkula@ihmisoikeusliitto.fi

Niina Laajapuro, ihmisoikeustyön johtaja, Amnesty International Suomen osasto, niina.laajapuro@amnesty.fi

Esa Iivonen, vaikuttamistyön johtaja, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, esa.iivonen@mll.fi

Mukana olevat järjestöt:

Amnesty International Suomen osasto
Ensi- ja turvakotien liitto
Ihmisoikeusliitto
Kehitysvammaisten Tukiliitto
Kehitysvammaliitto
Kuurojen Liitto
Lastensuojelun Keskusliitto
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Mielenterveyspooli
Naisten Linja Suomessa
Naisasialiitto Unioni
Naisjärjestöjen Keskusliitto
Pakolaisneuvonta
Pelastakaa Lapset
Seta
Suomen sosiaalioikeudellinen seura
Suomen UNICEF
Trans
Turvapaikanhakijoiden tuki
Väestöliitto